

Asia: OM 1/61/2016

Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

YLEISTÄ

Työryhmän tehtävänä on ollut selvittää mahdollisuuksia ehdollisen vankeusrangaistuksen vaikuttavuuden tehostamiseen sekä ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välisen porrastuksen vähentämiseen. Työryhmä ehdottaa, että oheisseuraamuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun enimmäistuntimäärä nostetaan nykyisestä 90 tunnista 120 tuntiin. Tämä liittyy lähinnä edellä mainitun porrastuksen vähentämiseen. Toisena muutoksena työryhmä ehdottaa, että myös 21 vuotta täyttäneenä rikoksen tehneelle syytetylle voitaisiin tuomita ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi valvonta. Tämän puolestaan liittyisi lähinnä ehdollisen vankeusrangaistuksen vaikuttavuuden tehostamiseen.

Ensikertalaiselle tuomittavan lyhyen ehdollisen vankeusrangaistuksen voi yleensä katsoa jo yksinään olevan riittävä rangaistus, vaikka ehdollinen vankeusrangaistus on oikeastaan vain vakava varoitus. Rikoksen uusijoille voidaan lyhyehkön vankeusrangaistuksen tilanteissa tuomita yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistus, jos tuomittu sellaiseen suostuu ja soveltuu. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena on jo pitkään voinut tuomita sakkoa. Pidempien ehdollisten vankeusrangaistusten osalta oheisseuraamuksena voidaan tuomita yhdyskuntapalvelua. Ongelmallisimpina mainitun porrastuksen kannalta voidaan nähdä pitkät (1 - 2 vuoden) ehdolliset vankeusrangaistukset. Tällöinkin on kuitenkin muistettava, että ehdottomien vankeusrangaistusten osalta todellinen vankilassaoloaika on ehdonalaista vapautta ja valvottua koevapautta koskevien säännösten takia jotain ihan muuta kuin mikä on tuomitun vankeusrangaistusten pituus.

Työryhmä sentään vielä mainitsee usklassisen rikosoikeuden ja sen tavoitteet. Käytännössä tästä opista on Suomessa etäännytty jo varsin kauas, kun yhdyskuntaseuraamusten käyttöalaa on laajennettu. Rikoksentehtäjän henkilökohtaiset ominaisuudet tai olosuhteet voivat olennaisestikin

vaikuttaa seuraamuksen sisältöön. Voidaan kysyä, onko rikoksentekijöiden yhdenvertaisen kohtelun ja rangaistavuuden oikeutuksen kannalta edetty jo liiankin pitkälle.

OHEISSEURAAMUKSENA TUOMITTAVAN YHDYSKUNTAPALVELUN ENIMMÄISTUNTIMÄÄRÄN NOSTAMINEN

Kannatan ehdotusta tältä osin. Tarve enimmäistuntimäärän nostamiselle ei kuitenkaan ole suuri. Vain joidenkin pisimpien ehdollisten vankeusrangaistusten kohdalla voi tuntua siltä, että oheisseuraamuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun asteikko loppuu vähän kesken. On kuitenkin niin, ettei oheisseuraamuksesta saa muodostua päärangaistusta. Lisäksi kokonaisrangaistuksesta voi tulla ankara, jos ehdollinen vankeusrangaistus määrätään sittemmin pantavaksi kokonaan täytäntöön ja myös oheisseuraamus on ollut tuntuva.

EHDOLLISEN VANKEUDEN OHEISSEURAAMUKSENA VALVONTA 21 VUOTTA TÄYTTÄNEILLE

En kannata ehdotusta tältä osin. Uudistus vaikuttaa tältä osin byrokraattiselta ja varsin kalliiltakin (työryhmän arvion mukaan yli 3 Me). Ehdotuksen oikeutus on jossain määrin kyseenalainen. Valvonnan oikea kohdentaminen voi osoittautua varsin vaikeaksi,

Työryhmän ehdotus, että tällaista valvontaa voitaisiin tuomita, jos se on tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi ottaen huomioon tekijän aikaisemman rikollisuuden, hänen henkilökohtaiset olonsa ja rikokseen johtaneet seikat, on lähtökohtaisesti asianmukainen. Tulevaisuuden ennustaminen on kuitenkin vaikeaa myös uusiin rikoksiin syyllistymisen osalta. Tuomioistuimet ovat perinteisesti keskittyneet jo tapahtuneiden asioiden arviointiin. Tuomioistuimen kannalta voidaan todeta, että tekijän aikaisemmasta rikollisuudesta saa tietoa luonnollisesti rikosrekisterin otteesta. Rikokseen johtaneista seikoista tiedon saaminen on vajavaisempaa. Jotain tietoa voi löytyä esitutkinnasta esim. ko. henkilön esitutkintakertomuksesta. Joissakin tapauksissa jo rikoksen laatu (esim. rattijuopumus) on omiaan kertoamaan rikokseen johtaneista seikoista (päihdeongelma). Haastavin kohta tuomioistuimen kannalta on tekijän (tämänhetkiset) henkilökohtaiset olot. Niistä tuomioistuimella ei yleensä ole tietoa. Tässä kohdin seuraamusselvityksestä saatavien tietojen merkitys on keskeinen. Tuomioistuimen pitää muodostaa käsitys seuraamusselvityksen hankkimisen tarpeellisuudesta jo haastamisvaiheessa. Jos vasta pääkäsittelyssä päädytään seuraamusselvityksen hankkimiseen, seurauksena on lykkäys ja käsittelyn pitkittyminen.

Olisi hyvä, jos jo syyttäjä olisi pyytänyt seuraamusselvityksen tekemistä. Edellä kerrotut valvonnan tarpeellisuuden harkinnassa huomioon otettavat seikat ovat sen verran tulkinnanvaraisia, että on täysin selvää, että tulee tilanteita, joissa syyttäjä pyytää seuraamusselvityksen tekemistä, kun taas tuomari ei olisi pyytänyt, ja päinvastoin, eli syyttäjä ei ollut pyytänyt, vaikka tuomarin mielestä olisi pitänyt pyytää. Jo pelkästään siitä, kuinka vanhoille ja millaisille aikaisemmille rikoksille annetaan

merkitystä tässä yhteydessä, voidaan olla eri mieltä. Luonnollisesti tapahtuu sitäkin, että seuraamuselvitys pyydetään, mutta siitä ilmenee, ettei valvonnalle ole tarvetta.

Kokemuspohjaisena karkeana arviona voidaan esittää, että n. 20 - 30 % yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksistä ei saada tehtyä. Syynä on joko se, että syytettyä ei tavoiteta, tai se, että tämä tavoitetaan, mutta syytetty ei halua mennä soveltuvuusselvitykseen. On oletettavaa, että valvontaa varten laadittavien seuraamuselvitysten kohdalla "hävikki" on samaa luokkaa. Mitä tällaisessa tapauksessa tehdään, kun asia pitäisi ratkaista? Voidaanko tuomita valvontaan, vaikka tekijän henkilökohtaisista oloista ei ole tietoa? Helposti käy niin, että valvonnasta luovutaan, ja rangaistukseksi tuomitaan pelkästään ehdollista vankeutta. Tällöin siis tekijä voi välttää valvonnan jättämällä menemättä seuraamuselvitykseen.

Työryhmällä näyttää olleen lähtökohtana rikoksentekijä, joka on päihdeongelmainen kantasuomalainen. Näin toki monessa tapauksessa edelleen on. Olennainen ja kasvava määrä ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomituistakin on Suomessa asuvia ukomaalaisia tai ulkomaalaistaustaisia, jotka eivät osaa suomea tai osaavat sitä hyvin huonosti. Tällöin valvontaan liittyvät kutsut joudutaan kääntämään ja tapaamisissa tarvitaan tulkkia. Tästä aiheutuu kustannuksia. Kuten työryhmäkin tuntuu tiedostavan, kaikilla ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomituilla ei ole päihdeongelmaa. Päihdeongelmattomia voi olla esim. pitkiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin väkivalta- ja seksuaalirikoksista tuomituissa. Talousrikollisillakaan ei läheskään aina ole päihdeongelmaa. Varsin tyypillinen pitkään ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittu on 100 - 200.000 euroa kavaltanut kassanhoitaja, jolla päihdeongelmaa useammin on rahapeliongelma. Kuten työryhmä toteaa, valvonta on seuraamuksena rikosoikeudellinen rangaistus. Voidaan kysyä, onko oikein, että vain päihdeongelmaista rangaistaan tällaisella erillisellä rangaistuksella. Riittääkö päihdeongelmaan kiistämättä liittyvä kohonnut rikoksen uusimisriski perusteeksi.

Työryhmän ehdotuksen perusteella 21 vuotta täyttäneiden valvonta on tarkoitettu rikoksen uusijalle eli henkilölle, jolle on jo aikaisemmin tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus. Kysymys olisi siten jälleen uudesta portaasta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden väliin. Tässä välissä alkaa jo ennestään olla aika ahdasta ja rangaistusjärjestelmä menisi entistäkin hienojakoisemmaksi. Seuraamusvaihtoehdot siis lisääntyisivät. Tämä on omiaan lisäämään tuomioistuinten perustelemistaakkaa ja lisännee jossain määrin myös muutoksenhakuja.

Nuorten kohdalla voidaan perustellustikin katsoa, että valvonnalla voidaan ehkä saada nuoren elämän suunta käännettyä kohden rikoksetonta elämää. Aikuisten kohdalla tämä voi olla vaikeampaa. Työryhmä aivan oikein esittää, että aikuisten kohdalla lähtökohtana täytyy olla pyrkimys uusien rikosten ehkäisemiseen eikä sosiaalisen selviytymisen tukeminen, kuten nuorten kohdalla. Aikuisten valvonnassa tehokkaimmat muodot vaativat kuitenkin henkilön suostumusta. Voidaan epäillä, saavutetaanko esitetyllä valvonnalla merkittäviä ja pysyviä muutoksia rikoksentekijän elämään. Ainakaan vakavan väkivalta- tai seksuaalirikoksen uhrin kannalta tällainen valvonta ei ehkä tunnu rangaistukselta lainkaan.

Jos valvontaan tuomittu rikkoo valvontaan kuuluvia velvollisuuksiaan törkeällä tavalla, tuomioistuimien voi pidentää valvonta-aikaa enintään kuudella kuukaudella. Voidaan kysyä, onko tällainen seuraamus tehokas valvontaan liittyviä velvoitteita jo rikkonutta kohtaan. Tuomioistuimia tällainen menettely ainakin työllistäisi. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että viime vuosina on tehty paljon, jotta ns. massarikosten käsittely tuomioistuimissa olisi tehokasta. Samaan aikaan kuitenkin rangaistusseuraamusten määrääminen on tullut entistä työläämmäksi. Erilaiset yhdyskuntaseuraamusten muunnokset työllistävät tuomioistuimia jo melkoisesti. Taustalla voi nähdä sen, että rangaistusjärjestelmän viimeaikaisissa muutoksissa Rikosseuraamuslaitoksella on ollut tuomioistuimia suurempi rooli.

Työryhmä huomauttaa myös mahdollisuudesta noutaa henkilö valvontatapaamiseen tai vastaavaan tilaisuuteen. Työryhmän ehdotuksesta ei ilmene, kuinka paljon tätä on käytetty vai onko käytetty olleenkaan alle 21 vuotiaiden kohdalla. Voi epäillä, onko poliisilla motivaatiota ja resursseja tehdä tällaisia noutoja. Tuomioistuimen määräämien rangaistusseuraamusten uskottavuutta on omiaan rapauttamaan se, jos ne voi välttää pelkästään sillä, ettei huvita mennä.

Timo Antero Lehtonen
oikeustieteen lisensiaatti